

ศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง Study the Buddhist Sculpture in The Central Temple

พระครูวิฑูรสุนทรกิจ (ชาญณรงค์ ติกขญาโณ), ลิน งามประโคน และ สมศักดิ์ บุญปู่
Phra Khru Witoonsuntronkij (Channarong Tikayano), Sin Ngamprakhon and Somsak Boonpoo
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: prasertjdar@gmail.com

Received: 2020-10-17; Revised: 2020-11-14; Accepted: 2020-11-23

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง และ 2) ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ (Quality Research) โดยมีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง พบว่า ประติมากรรม เป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรม เป็นงานที่สร้างขึ้นเพื่อการสักการบูชาโดยเฉพาะในทางพุทธศาสนา ซึ่งประติมากรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่ เน้นเนื้อหาทางศาสนา มักปรากฏอยู่ตามวัดและวัง มีขนาดตั้งแต่เล็กที่สุด แบ่งออกเป็น 3 ประเภท 1. ประติมากรรมลอยตัว (Round – Relief) 2. ประติมากรรมประเภทยานูนสูง (High – Relief) 3. ประติมากรรมประเภทยานูนต่ำ (Bas – Relief) และแบ่งยุคสมัยของพระพุทธรูปมี 7 ยุคสมัย (1) พระพุทธรูปในยุคสมัยทวารวดี (2) พระพุทธรูปในยุคสมัยศรีวิชัยภาคใต้ (3) พระพุทธรูปในยุคสมัยเขมรหรือแบบลพบุรี (4) พระพุทธรูปในยุคสมัยสุโขทัย (5) พระพุทธรูปในยุคสมัยล้านนาหรือเชียงแสน (6) พระพุทธรูปในสมัยอยุธยา (7) พระพุทธรูปในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ และ 2) ศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง พบว่า ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง มีองค์ประกอบในการจัดการเรียนรู้ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย 1. ความรู้ (Knowledge), 2. ทักษะ (Skill), 3. ความคิดเห็นหรือทัศนคติ (Attitude)

คำสำคัญ: ประติมากรรม, พระพุทธศาสนา, พระพุทธรูป, วัดภาคกลาง

Abstract

The Objectives of this research article were to study: 1) the state of Buddhism sculpture in the central region temple and 2) the Buddhist sculpture in the central region temple. It was a quality research, with qualitative research methods consisting of 1) document study 2) in-depth interviews. Demographic data group consisting of 15 persons. Data was analyzed by content analysis.

The results of the research showed that 1) The state of Buddhism sculpture in the central region temple found that sculpture is a type of art that expresses culture. The work was created for the purpose of worshiping, especially in Buddhism. Which most sculptures in Thailand focus on religious content often appeared in temples and palaces There are sizes from the smallest, divided into 3 types: 1. Round-Relief sculpture 2. High-Relief sculpture 3. Bas-Relief sculpture. There are 7 periods of the Buddha image. (1) Buddha images in the Dvaravati period (2) Buddha images in the Srivijaya period in the south (3) Buddha images in the Khmer or Lopburi period (4) Buddha images in the Sukhothai period (5) Buddha images in Lanna or Chiang Saen period (6) Buddha images in the Ayutthaya period. 7) Buddha images during the Rattanakosin period, and 2) Studying Buddhist sculptures in temples in the central region found that in the cognitive domain, affective domain and psychomotor domain and related principles. There are

components in managing the learning of Theravada Buddhism sculpture, consisting of 1. Knowledge 2. Skill, 3. Attitude.

Keywords: Sculpture, Buddhism, Buddha Statue, Central Region Temple.

บทนำ

พระพุทธศาสนาจัดได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทยมานับแต่เดิมนาน จึงมีความเกี่ยวข้องกับชนชาติใน ทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนยังนับว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติ โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมทางวัตถุและประเพณีของไทยจึงจัดเป็นความรุ่งเรืองและความเสื่อมของอาณาจักร ตลอดมา พุทธปฏิมากรรมจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้าในเชิงศิลปะเป็นรูปของความคิดโดยเป็นตัวกลางในการนำเอาอารมณ์ความรู้สึกและความนึกคิดอันเป็นนามธรรมของผู้สร้างออกมาเป็นรูปธรรมไปสู่ ผู้รับ จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือพระไตรปิฎก นั้นวัดเป็นสถานที่สร้างเพื่อการใช้ สอดตามความจำเป็น ซึ่งเป็นอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติสมณธรรมไม่มีความหรรษาหรือวิจิตรพิสดารแต่ ไร เป็นสถานที่สร้างด้วยความเรียบง่ายมุ่งประโยชน์ในการใช้สอยเป็นสำคัญ การถวายที่อยู่แก่พระสงฆ์ จัดเป็นประโยชน์สูงสุดเพื่อเป็นที่หลีกเร้นในที่อันสงบเพื่อการเพ่งพิจารณาและเพื่อความเห็นแจ้ง พระพุทธองค์ ทรงตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ วิชา จึงเป็นสถานที่พบปะและทำกิจกรรมของชุมชน ดังที่ โชติ ภัทธานมิตร (2539) กล่าวว่า ในอดีตนั้นวัดเป็นศูนย์กลางของสมาคม (ชุมชน) เป็นสถานที่ให้การศึกษา ทุกระดับ ตั้งแต่เริ่มต้นหัดเขียนและอ่าน เป็นแหล่งควบคุมจริยธรรมของส่วนรวม เป็นที่สอนความรู้ทาง พระพุทธศาสนา เป็นศูนย์ท้องถิ่น เป็นที่ปูพื้นฐานทางด้านศิลปะ เป็นแหล่งให้เกิดการสร้างสรรคในทางศิลปะ สำคัญ

ดังนั้นวัดจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนโดยเฉพาะงานช่างศิลปะ เพราะการสร้างสรรควัดให้มีความ สวยงามก็เป็นเรื่องสำคัญ นอกจากจะเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญแล้ววัดยังเป็นหน้าตาของชุมชนอีกด้วย การสร้าง วัดให้สวยงามตามความเชื่อและตามความนิยมของศิลปะในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน เมื่อวัดเป็นแหล่ง เรียนรู้และเป็นศูนย์รวมงานช่างแขนงต่าง ๆ แล้วพระภิกษุ สามเณร ก็คงมีฝีมือทางช่างไม่น้อย ดังที่ (วิบูลย์ สี่ สุวรรณ, 2542) แสดงว่าพระภิกษุที่เป็นช่างฝีมือมีอยู่แล้วในอดีต เมื่อวัดเป็นที่พบปะสังสรรค์ของชุมชนและ เป็นแหล่งให้การศึกษาของชุมชน รวมทั้งการศึกษาสืบทอดงานศิลปะหรือแขนงช่างต่าง ๆ ด้วย ดังมีคำพูดว่า “วัดเป็นผู้สร้างศิลปะและเป็นผู้สืบทอดศิลปะ”(วุฒิชัย มูลศิลป์, 2529) หรือ “ชุมชนใดไม่มีวัดชุมชนนั้นไม่มี พัฒนาการในด้านศิลปะ” (โชติ ภัทธานมิตร, 2542) ต่อมาในรัชกาลที่ 5 มีการเร่งพัฒนาสยามประเทศ ให้เท่า เทียมกับนานาประเทศในหลาย ๆ ด้าน เช่น คมนาคม การศึกษา ไพรศรัณย์ การประปา เป็นต้น โดยเฉพาะใน ด้านการศึกษา มีการจัดตั้งวัดให้เป็นโรงเรียนเพื่อให้ประชาชนทั่วไป ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัดได้ เรียนหนังสือไทย ลายมือ วิชาหนังสือ โดยโปรดแต่งตั้งพระราชอาคณเฑาะ พระครูฐานานุกรม ให้เป็นครูวัดละ 5 รูปเป็นอย่างน้อย (สิริวิวัฒน์ คำวันสาร, 2534) และต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้มีการตั้งโรงเรียนออกจากวัดๆ เพื่อให้ มีการศึกษาเป็นระบบแบบแผนมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ระบบการศึกษาในอดีตที่เคยเกิดขึ้นที่วัดโดยพระสงฆ์มี บทบาทให้การศึกษาที่หายไปจากสังคมไทย ดังที่ พระยาอนุমানราชชน (เสถียร โกเศศ), (มปป.) กล่าวว่า “นอกเหนือไปจากเรื่องศาสนาแล้ว พระภิกษุยังมีบทบาทต่อชุมชนอีก เช่น เป็นช่าง หมอยา หมอดู หมอเวท มนต์ ตลอดจนเป็นตุลาการตัดสินข้อพิพาทบาดหมางกัน” ต่อมาบทบาทเหล่านี้ของพระสงฆ์ถูกมองว่ามีใช้กิจ ของสงฆ์ พระสงฆ์สมควรเกี่ยวข้องกับบทบาทเหล่านี้ รวมทั้งเรื่องการศึกษาสืบทอดงานศิลปะและงานช่างฝีมือด้วย ดังนั้นบทบาทด้านการช่างและงานช่างฝีมือของพระสงฆ์จึงมิได้ถูกส่งเสริมและสนับสนุน อนึ่งบทบาทเหล่านี้ก็มิ การจัดตั้งเป็นโรงเรียนขึ้น คือ โรงเรียนเพาะช่างให้ทำหน้าที่แทน จึงทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการให้ การศึกษาวิชาชีพแขนงช่างฝีมือและงานช่างศิลปะได้ขาดหายไปจากระบบการศึกษาไทย ความเจริญรุ่งเรือง

ทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากองค์พระมหากษัตริย์ในอดีตหลายพระองค์ที่ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่นการสร้างหรือการบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ พระพุทธรูปจึงเปรียบเสมือนเป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าและเป็นเสมือนเครื่องเตือนใจให้ตั้งมั่นในศีลธรรมอันดีงามเฉกเช่นพระพุทธองค์ ในเชิงศิลปะเป็นรูปของความคิดโดยเป็นตัวกลางในการนำเอาอารมณ์ความรู้สึกและความนึกคิดอันเป็นนามธรรมของผู้สร้างออกมาเป็นรูปธรรมไปสู่ผู้รับ บางทีผู้สร้างก็ถ่ายทอดปรัชญาที่เป็นเรื่องความดี ความจริง ความงาม การแสดงออกจึงเป็นเรื่องปัญญาและจิตใจเหนือกว่าด้านอื่นๆ จุดมุ่งหมายของการสร้างพระพุทธรูปไม่ใช่การแสดงรูปแบบของการลอกเลียนเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงภูมิปัญญาอันละเอียดอ่อนของผู้สร้างพระพุทธรูปในอดีตจนถึงปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยจึงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละยุคแต่ละสมัยซึ่งสะท้อนถึงความละเอียดอ่อน ประณีต บรรจงของคนไทยในการถ่ายทอดงานศิลปะลงบนผลงานปฏิมากรรมอย่างวิจิตรสวยงาม ซึ่งแฝงด้วยปรัชญาความเชื่อที่ผู้สร้างสรรคได้ถ่ายทอดลงไปเพื่อให้ผู้พบเห็นได้ระลึกถึงปรัชญาธรรมของลัทธิความเชื่อและศาสนาขึ้นอย่างแท้จริง อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดของการสร้างสรรค์ และใช้เป็นเครื่องส่งเสริมให้พระพุทธรูปนั้นเป็นที่ประทับใจสนใจและเรียกร้องถึงความศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น อันแสดงถึงความเคารพนอบน้อมเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุดังกล่าวการสร้างหรือการบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ และพระพุทธรูปจึงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องเตือนใจให้ตั้งมั่นในศีลธรรมอันดีงามเฉกเช่น พระพุทธองค์ จุดมุ่งหมายของการสร้างพระพุทธรูปไม่ใช่การแสดงรูปแบบของการลอกเลียนเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงภูมิปัญญาอันละเอียดอ่อนของผู้สร้างพระพุทธรูปในอดีตจนถึงปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยจึงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละยุคแต่ละสมัยซึ่งสะท้อนถึงความละเอียดอ่อน ประณีต บรรจงของคนไทยในการถ่ายทอดงานศิลปะลงบนผลงานปฏิมากรรมอย่างวิจิตรสวยงาม ซึ่งแฝงด้วยปรัชญาความเชื่อที่ผู้สร้างสรรคได้ถ่ายทอดลงไปเพื่อให้ผู้พบเห็นได้ระลึกถึงปรัชญาธรรมของลัทธิความเชื่อและศาสนาขึ้นอย่างแท้จริง

จากการที่ผู้วิจัยเป็นปฏิมากรผู้สร้างสรรคพระพุทธรูปให้กับวัดต่าง ๆ และสถานที่ราชการมากมาย จึงมีความสนใจในงานประติมากรรมของวัดๆ เป็นกรณีพิเศษ โดยเฉพาะพระพุทธรูปเป็นงานที่ต้องอาศัยความศรัทธาและความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ผลงานและยังส่งผลต่อผู้สืบทอดหรือผู้ที่ให้ความสนใจต่อการเรียนรู้ในศิลปกรรมในด้านนี้จริงจริง เพราะการเรียนรู้หรือการสืบทอดงานด้านพุทธปฏิมากรรมนั้นต้องมีขั้นตอนและการปฏิบัติอย่างมากรวมถึงสถานที่ในการปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ อีกทั้งเอกสารเพื่อการเรียนรู้มีน้อยจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาวิจัยเฉพาะพระพุทธรูปภายในวัดเพื่อการเรียนรู้และสืบทอด เพราะที่ผ่านการศึกษเกี่ยวกับพระพุทธรูปส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและเน้นการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะในแง่ของการลำดับเหตุการณ์ ยุคสมัยและลำดับศิลปะ ซึ่งเน้นการศึกษาตีความพระพุทธรูปด้วยหลักวิชาการทางด้านประติมานวิทยาอันเป็นการตีความศิลปวัตถุ แต่ยังไม่ให้ความสำคัญในด้านการศึกษารับรู้ การสืบทอดองค์ความรู้ของพระพุทธรูป สืบเนื่องจากการสร้างพระพุทธรูปนั้นโดยส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาผ่านการเรียนรู้โดยการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น และยังไม่มีการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรประกอบกันกับผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่มีอายุมากและต้องประกอบอาชีพประจำทำให้ไม่มีเวลาในการถ่ายทอดหรือจัดบันทึก และตัวผู้สืบทอดก็ละทิ้งไม่สนใจอีกทั้งขั้นตอนในการเรียนรู้หรือสืบทอดนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อนซึ่งนับวันจะลดน้อยลงไป อันเนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปรับภูมิปัญญาสากล อีกทั้งยังมีการสรรหาตัวบุคคลในการสืบทอดภูมิปัญญา จึงทำให้การสร้างพระพุทธรูปในปัจจุบันกำลังจะถูกลบหายไป ประกอบกับยุคสมัยที่คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาน้อยลง ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ในแต่ละยุคสมัยโดยแต่ละสมัยล้วนแล้วแต่มีพุทธลักษณะที่มีความงดงามอ่อนช้อยจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะตัวของปฏิมากรรม ซึ่งแต่ละสมัยแห่งประติมากรรมนั้นต่างก็มีการสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและอุดมคติและแรง

บันดาลใจของผู้สร้าง ตลอดจนภาพรวมความคิดของผู้คนในสมัยนั้นๆ โดยแนวคิดที่ได้สะท้อนออกมานั้นเกิดจากการได้รับอิทธิพลจากสังคม ศาสนา ปรัชญา เศรษฐกิจ (กุลขาดา โตโกชนพันธุ์ และคณะ, 2551)

จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทของวัดในภาคกลาง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจพร้อมทั้งเป็นหลักฐาน การสืบทอดในหลักการวิชาประติมากรรมพุทธศิลป์ ซึ่งในปัจจุบันยังมีผู้ใดได้ทำการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นหลักฐานอ้างอิงถึงรูปลักษณะการสร้างพระพุทธรูปต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง
- 2) เพื่อศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง

การทบทวนวรรณกรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) กล่าวว่า ปฏิมา, ปฏิมากร รูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า คือ พระพุทธรูป, เรียกย่อมาจาก พุทธปฏิมา หรือพุทธปฏิมากร และประติมากรรม ศิลปะสาขาหนึ่งในจำพวก วิจิตรศิลป์เกี่ยวกับการแกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ เป็นต้น ให้เป็นรูปหรือลวดลายต่างๆ คำว่า "ประติมากรรม" คือ ทักษะศิลป์แขนงหนึ่งเกี่ยวกับการสร้างรูปทรงที่มองเห็น (visual form) มีลักษณะเป็นสามมิติ (คือมีความกว้าง ยาว หนา สูง) ประติมากรรมทำด้วยวัสดุที่เปลี่ยนแปลงรูปทรงได้ (plasticity) ซึ่งบางทีก็เรียกว่า "ศิลปะพลาสติก" (plastic art) (อารี สุทธิพันธุ์, 2549) เป็นผลงานการสร้างสรรคของมนุษย์ โดยตั้งใจที่จะก่อให้เกิดความประทับใจ แตกต่างจาก "โบราณวัตถุ" ซึ่งหมายถึงวัตถุที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย โดยมีได้ตั้งใจที่จะก่อให้เกิดความประทับใจ" (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2544) และมีลักษณะเป็นรูปทรง นอกจากจะรับรู้ด้วยตาแล้วยังสัมผัสได้ด้วยมือ เพียงแค่สัมผัสโดยไม่ต้องดูก็สามารถทำให้เกิดความสะเทือนใจได้ (กำจร สุนพงษ์ศรี, มปป.) การสร้างสรรคงานสามมิติ (three dimension greation) ด้วยการถ่ายทอดสิ่งแทนต่าง ๆ ออกมาเป็นรูปทรงประกอบด้วยความกว้าง ความยาว ความลึก เป็นศิลปะของการจัดมวลสิ่งหรือปริมาตร พื้นที่หรือระนาบบริเวณ แสง เงา ผิว และเส้นรอบนอก และวัสดุต่าง ๆ ให้เกิดเอกภาพที่ประสานกลมกลืนกัน (สงวน รอดบุญ, มปป.)

พระพุทธรูปเป็นงานประติมากรรมที่สร้างขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้วเกือบ 700 ปี จึงไม่มีผู้ใดเคยเห็นพระพุทธรูปองค์ที่แท้จริง พระพุทธรูปจึงเป็นภาพในมโนคติของผู้สร้างซึ่งในช่วงเวลาที่เกิดพระพุทธรูปนั้น คัมภีร์ต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นมามากมายโดยเฉพาะที่เป็นคำอธิบายของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เกี่ยวกับพุทธภาวะ รวมทั้งคติความเชื่อเดิมเกี่ยวกับลักษณะของมหาบุรุษที่ตกทอดกันมาในสังคมของชาวอินเดียโบราณล้วนเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อรูปแบบของพระพุทธรูปทั้งสิ้น (ไชศรี ศรีอรุณ, 2552) ในประเทศไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่มาจากอินเดียในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้จัดส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากชมพูทวีปโดยเฉพาะพุทธปฏิมากรรมนั้นถือว่าเป็นรูปเปรียบหรือรูปเสมือนตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าเป็นหลักฐานสำหรับให้คนรุ่นหลังทราบว่าพระพุทธรูปเป็นบุคคลที่มีตัวตนและมีชีวิตอยู่จริง (สมพร ไชยภูมิธรรม, 2550) ดังนั้นการสร้างพุทธปฏิมากรรมค้ำถึงอิริยาบถท่าทางเป็นสำคัญในแต่ละสมัยก็จะมีแนวคิดเรื่องนี้ของแต่ละสมัย เรียกว่า คตินิยมซึ่งลักษณะท่าทางและอิริยาบถของพุทธปฏิมากรรมที่แสดงเรียกว่าปางและมุทรา ปางเป็นการแสดงเวลาหรือพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่งของพระพุทธรูป ส่วนมุทราเป็นการแสดงความหมายด้วยมือใช้กับพุทธปฏิมากรรมที่เป็นตัวแทนพระพุทธรูปเจ้าในฐานะมนุษย์ ตามหลักเกณฑ์การสร้างรูปเคารพที่เกิดขึ้นในอินเดียได้สร้างตามตำราว่าด้วยการสร้างรูปเคารพที่ชื่อว่า "มานะสารศิลปศาสตร์" โดยมีเกณฑ์ใหญ่ ๆ 2 อย่างคือ ท่า

เคลื่อนไหวและทำนอง ทั้งสองทำนองแตกต่างกันโดยความรู้สึกอันสงบและเคลื่อนไหว ทำนองที่เห็นจากหลักฐานคือ พุทธปฏิมากรรมมีอายุ 3 ทำคือ สมာธิเพชร สมาธิราบ และนั่งห้อยขา (เซนชาคริต ยุธิตมกรชัย, 2547)

การเรียนรู้ต้องอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปได้อย่างถูกต้องตามหลักการอันประกอบด้วย

1. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ ทฤษฎีการวางเงื่อนไข ทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของบลูม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย

2. ทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลผลข้อมูล ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการประมวลผลสารสนเทศ เป็นทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์

3. ทฤษฎีพุทธิปัญญา การ์ดเนอร์ ได้นำเสนอทฤษฎีพุทธิปัญญา ได้ให้นิยามคำว่า “เชาว์ปัญญา” (Intelligence) เชาว์ปัญญาแต่ละด้านจะถูกควบคุมโดยสมองส่วนต่างๆ กัน แต่เชาว์ปัญญาแต่ละด้านจะทำงานในลักษณะผสมผสานกันไป ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ทำอยู่ต้องการสติปัญญาส่วนไหนบ้าง

4. ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน ทิศนา ขัมภณี กล่าวว่า แนวคิดของทฤษฎีนี้คือ การเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียน หากผู้เรียนได้มีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิดนั้นเป็นรูปธรรมและเมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมา

5. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนแบบร่วมมือคือ การเรียนเป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถต่างกันประมาณ 3-6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม

อันเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยผู้สอนสามารถจัดการนำเอาทฤษฎีใดมาใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันที่มุ่งตัวผู้เรียนเป็นหลัก

การน้อมนำหลักพุทธศาสนาเข้าสู่วิถีชีวิตปวงชนที่ไม่ได้เป็นเพียงโลกทัศน์หรือท่าทีต่อโลกเท่านั้น แต่ยังเป็น การประเมินค่าวิพากษ์วิจารณ์ จัดสรร เปลี่ยนแปลงสังคมและโลกด้วย หลักพุทธศาสนาจึงไม่เพียงสอนในเรื่องชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างถูกต้องเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เป็นเหตุและปัจจัยเชื่อมโดยควบคู่กันไป หลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งหลักความจริง (สังฆธรรม) และหลักความประพฤติ (จริยธรรม) พุทธศาสนาจึงมีลักษณะที่เป็นองค์รวมอย่างชัดเจน (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2553) การปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านสมองได้ทำการศึกษพบว่า จริยธรรมที่มีอยู่แล้วในสมองในวัยเยาว์มีเครือข่ายเส้นใยประสาทที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับจริยธรรมมาตั้งแต่เกิด (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2552)

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2546) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดความรู้ของสังคมไทยไว้ว่า การสร้างสรรค์-สั่งสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติแลสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่มีพัฒนาการมายาวนาน แม้สังคมมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าหรือผันแปรไปอย่างไร มนุษย์ก็ยังคงความเป็นมนุษย์อยู่ ดังนั้นธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์จึงยังมีความสำคัญและถือได้ว่าเป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ถึงแม้มนุษย์จะสามารถสร้างโลกเทียมจริงขึ้นมาได้และได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้าที่เรียกว่า เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (IT) มีทางด่วนข้อมูลข่าวสาร มีระบบเครือข่ายข้อมูลนานาชาติอินเทอร์เน็ตประสิทธิภาพ และคนธรรมดาสามัญทุกหนแห่ง สามารถเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารและเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งและรวดเร็วเฉียบพลัน แต่คู่ขนานกันมนุษย์ก็ยังคงต้องเรียนรู้จากการสัมผัสมนุษย์ด้วยกัน และเรียนรู้จากโลกกายภาพอันเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เกื้อกูลชีวิตมนุษย์ตลอดมา กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วสั่งสมไว้เป็นมรดกทางปัญญา จึงยังคงมีความสำคัญเคียงบ่าเคียงไหล่กับการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้าดังกล่าวเท่าที่ได้ศึกษาวิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ของ “ชาวบ้าน” หรือคนธรรมดาสามัญจนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมาย

การจัดการเรียนรู้พระพุทธรูปในวัด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างประสบการณ์ให้เข้าถึงและเกิดการเรียนรู้ในหลักพระพุทธศาสนา พร้อมกันกับองค์ความรู้ทั้งหมดให้ได้สัมผัสในเรื่องราวอย่างเป็นธรรมชาติ มีความถี่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ สร้างบรรยากาศให้รู้สึกเป็นสุข ทำทนายให้ค้นหา และสนุกที่จะนำไปปฏิบัติ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางศิลปะถือเป็นองค์ความรู้ด้านอารยธรรมทางศิลปะที่มีความเชื่อมโยงกับศาสนา ที่จะทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นสุข กระตุ้นศักยภาพสมองได้อย่างเหมาะสมและยังทำให้คุณธรรมจริยธรรมถูกปลูกฝังได้ตั้งแต่วัยที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้เขียนจะได้ศึกษาถึง “ศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง” เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยใช้วิธีการเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ (Structured Interview) จากกลุ่มประชากรจำนวน 15 ท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์ประมวลผลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาสภาพประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง
- 2) เพื่อศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง

ผลการวิจัย

1. ผลศึกษาสภาพประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง พบว่า ประติมากรรม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท 1) ประติมากรรมลอยตัว (Round – Relief) 2) ประติมากรรมประเภทูนสูง (High – Relief) 3) ประติมากรรมประเภทูนต่ำ (Bas – Relief) พระพุทธรูปทางพระพุทธศาสนาเถรวาทของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร นั้นประกอบด้วยยุคสมัยของพระพุทธรูปมี 7 ยุคสมัย และในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกันตามลักษณะของประติมากรรมคือ มีทั้งประเภท นูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว เริ่มต้นจาก 1) พระพุทธรูปในยุคสมัยทวารวดี โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลผสมจากเขมร จึงมีประติมากรรมทั้งแบบนูนสูงและลอยตัว 2) พระพุทธรูปในยุคสมัยศรีวิชัยภาคใต้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูปประเภทลอยตัว และประเภทูนสูง 3) พระพุทธรูปในยุคสมัยเขมรหรือแบบลพบุรี เป็นศิลปะเขมรสมัยบาปวน สมัยนครวัด และสมัยบายัน ส่วนใหญ่ที่พบในประเทศไทยเป็นประติมากรรมประเภทลอยตัวเป็นส่วนใหญ่ 4) พระพุทธรูปในยุคสมัยสุโขทัย เป็นยุคสมัยที่มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นประติมากรรมประเภทนูนสูง และลอยตัว เป็นจำนวนมาก 5) พระพุทธรูปในยุคสมัยล้านนาหรือเชียงใหม่ ซึ่งที่พบจากหลักฐานส่วนใหญ่เป็นประเภทยลอยตัวมากกว่าพระพุทธรูปประเภทอื่น ๆ 6) พระพุทธรูปในสมัยอยุธยา พระพุทธรูปในยุคสมัยนี้โดยส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมแบบลอยตัวมากกว่าประเภทอื่น ๆ 7) พระพุทธรูปในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ โดยส่วนใหญ่พระพุทธรูปที่พบนั้นเป็นประติมากรรมในประเภทยลอยตัว ส่วนประติมากรรมในประเภทอื่น ๆ นั้นแทบไม่ปรากฏในยุคนี้

2. ผลการศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง พบว่า ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) มีองค์ประกอบในการจัดการเรียนรู้ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย 1. ความรู้ (Knowledge) 2. ทักษะ (Skill) 3. ความคิดเห็นหรือทัศนคติ (Attitude) มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) กระบวนการสำคัญเพื่อเสริมสร้างและพัฒนา เป็นปรากฏการณ์ หรือสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การรับรู้ พฤติกรรมด้านสมองเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญา

ผลต่อตนเองในด้านหลักคำสอน และภาพในพระพุทธรูปมาสู่การฝึกฝน สร้างสรรค์ และพระพุทธรูปยังสามารถนำมาพัฒนาบุคลิกภาพในด้านรูปทรงด้วยลีลาท่าทางอันงดงามแห่งพุทธรูป จนสามารถถ่ายทอดสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ต่างๆ เป็นความชำนาญอันเป็นธรรมชาติ

2. ทักษะ (Skill) เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนพยายามฝึกตามแบบที่สนใจ และพยายามทำซ้ำ เพื่อที่จะให้เกิดทักษะตามแบบที่สนใจ สามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจจึงจะสามารถนำไปใช้ได้การเรียนรู้จากองค์พระพุทธรูปมีทั้งด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปมีส่วนในการปรับพฤติกรรมในด้านการรับรู้ช่วยสร้างเสริมสติปัญญา ให้ผู้ได้พบเห็นเกิดปัญญา จนเป็นความเชื่ออันดีทำให้เกิดทัศนคติที่ดีและยอมรับในคุณค่าของพระพุทธรูปที่ศิลปินแต่ละท่านสรรค์สร้าง แล้วจึงเกิดทัศนคติที่ดีในสิ่งนั้น องค์พระพุทธรูปช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามความเป็นจริงก็คือ “สติ” เพราะสติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึก

3. ความคิดเห็นหรือทัศนคติ (Attitude) การสร้างแนวคิดจัดระบบของค่านิยมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์การจัดระบบคุณค่า สังเคราะห์ผสมผสานส่วนย่อย ๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิมอาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การสร้างพระพุทธรูปมาแต่อดีตจะเห็นแนวคิดวิธีใหม่ ๆ ในการสร้างที่มีการคิด สร้างสรรค์ กระบวนการที่ใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ เพราะพุทธศิลป์เกิดขึ้นจากพุทธลักษณะด้วยความพยายามแห่งศิลปะของผู้สร้างสรรค์และศิลปินที่ก่อให้เกิดเป็นพุทธศิลป์ และแสดงให้เห็นความเพียร ความมานะ ความอดทน

อภิปรายผล

1. สภาพประติมากรรมทางพระพุทธรูปศาสนาในวัดภาคกลาง พบว่า ประติมากรรม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท 1) ประติมากรรมลอยตัว (Round – Relief) 2) ประติมากรรมประเภทูนสูง (High – Relief) 3) ประติมากรรมประเภทูนต่ำ (Bas – Relief) พระพุทธรูปทางพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร นั้นประกอบด้วยยุคสมัยของพระพุทธรูปมี 7 ยุคสมัย และในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกันตามลักษณะของประติมากรรมคือ มีทั้งประเภท นูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว เริ่มต้นจาก 1) พระพุทธรูปในยุคสมัยทวารวดี โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลผสมจากเขมร จึงมีประติมากรรมทั้งแบบนูนสูงและลอยตัว 2) พระพุทธรูปในยุคสมัยศรีวิชัยภาคใต้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูปประเภทยลอยตัว และ ประเภทนูนสูง 3) พระพุทธรูปในยุคสมัยเขมรหรือแบบลพบุรี เป็นศิลปะเขมรสมัยบาปวน สมัยนครวัด และสมัยบายัน ส่วนใหญ่ที่พบในประเทศไทยเป็นประติมากรรมประเภทยลอยตัวเป็นส่วนใหญ่ 4) พระพุทธรูปในยุคสมัยสุโขทัย เป็นยุคสมัยที่มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นประติมากรรมประเภท นูนสูง และลอยตัว เป็นจำนวนมาก 5) พระพุทธรูปในยุคสมัยล้านนาหรือเชียงแสน ซึ่งที่พบจากหลักฐานส่วนใหญ่เป็นประเภทยลอยตัวมากกว่าพระพุทธรูปประเภทอื่น ๆ 6) พระพุทธรูปในสมัยอยุธยา พระพุทธรูปในยุคสมัยนี้โดยส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมแบบลอยตัวมากกว่าประเภทอื่น ๆ 7) พระพุทธรูปในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ โดยส่วนใหญ่พระพุทธรูปที่พบนั้นเป็นประติมากรรมในประเภทยลอยตัว ส่วนประติมากรรมในประเภทอื่น ๆ นั้นแถบไม่ปรากฏในยุคนี้ สอดคล้องกับ กรมศิลปากร (2530) ได้กล่าวว่า เพราะพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมาตามศัพท์คือ รูปเปรียบหรือรูปสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป ไม่ใช่รูปเหมือนพระองค์ท่าน ซึ่งแต่เดิมในสมัยที่พระองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ยังไม่มีการสร้างจนกระทั่งพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงเริ่มมีการสร้างถาวรวัตถุอื่นๆ นอกเหนือจากพระอารามหรือที่พักของพระสงฆ์ แต่ยังแสดงถึงภูมิปัญญาอันละเอียดอ่อนของผู้สร้างพระพุทธรูป ซึ่งเน้นด้วยหลักวิชาการอันเป็นการตีความในแง่ของพิธีกรรมหรือคติความเชื่อ โดยไม่ให้ความสำคัญอย่างลึกซึ้งในความหมายและการเรียนรู้ต่าง ๆ หรือปรัชญาที่ซ่อนอยู่ในพระพุทธรูปนั้น ๆ ทั้งที่จัดได้ว่าเป็นแรงบันดาลใจพื้นฐานในการก่อให้เกิดพุทธปฏิมากรรมเหล่านั้น การศึกษาว่าศิลปะทั้งหลายนั้นถูกสร้างขึ้นเมื่อไหร่ ที่ไหน อย่างไร และโดยใครซึ่งประโยชน์ก็เพื่อความเข้าใจสำหรับผู้คนในยุคปัจจุบัน แต่

ถ้าหากแต่ผู้สร้างงานปฎิมากรรมส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักในประวัติศาสตร์ในขณะที่ทำการสร้างสรรค์ผลงาน การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะจึงไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อปรัชญาที่แท้จริงของปฎิมากรรมที่ได้ถูก สร้างสรรค์ที่แฝงอยู่ภายใน เพราะในการสร้างศิลปะซึ่งผู้สร้างเองได้มีแนวคิดตามความเชื่อ คติ และความรู้สึก นึกคิดเหมือนกับสังคมที่ตนอยู่ เพียงแต่ผู้สร้างศิลปะแสดงออกทางด้านผลงานและแฝงด้วยความรู้ในศาสตร์ ต่าง ๆ พร้อมทั้งปรัชญาของคนทั่วไปในสังคมนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้คุณลักษณะของปฎิมากรรมนั้นจึงสามารถ ตอบสนองความรู้สึกทางด้านจิตใจ อารมณ์ และสุนทรียะเพื่อส่งเสริมทางด้านพุทธิปัญญาของมนุษย์ สอดคล้องกับ โซติ กัลยาณมิตร (2539) กล่าวว่า ในอดีตนั้นวัดเป็นศูนย์กลางของสมาคม (ชุมชน) เป็นสถานที่ ให้การศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่เริ่มต้นหัดเขียนและอ่าน เป็นแหล่งควบคุมจริยธรรมของส่วนรวม เป็นที่สอน ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์ท้องถิ่น เป็นที่ปูพื้นฐานทางด้านศิลปะ เป็นแหล่งให้เกิดการสร้างสรรค ในทางศิลปะสำคัญ ดังนั้นวัดจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนโดยเฉพาะงานช่างศิลปะ เพราะการสร้างสรรควัดให้ มีความสวยงามก็เป็นเรื่องสำคัญ นอกจากจะเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญแล้ววัดยังเป็นหน้าตาของชุมชนอีกด้วย การสร้างวัดให้สวยงามตามความเชื่อและตามความนิยมของศิลปะในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน เมื่อวัด เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นศูนย์รวมงานช่างแขนงต่าง ๆ แล้วพระภิกษุ สามเณร ก็คงมีฝีมือทางช่างไม่น้อย และ สอดคล้องกับ พัทยา สายหู (2542) กล่าวว่า ครูสอนวิชาต่าง ๆ นี้ได้นอกจากจะเป็นชาวบ้านบางคนอาจเป็น พระที่วัดซึ่งเคยเป็นช่างหรือหมอทางใดทางหนึ่งมาก่อนบวช หรือมาฝึกฝนวิชาด้วยการปฏิบัติระหว่างบวชจน ได้ชื่อว่าเป็นผู้ชำนาญ

2. ศึกษาประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดภาคกลาง พบว่า ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) มีองค์ประกอบใน การจัดการเรียนรู้ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย 1. ความรู้ (Knowledge), 2. ทักษะ (Skill), 3. ความคิดเห็นหรือทัศนคติ (Attitude) มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) กระบวนการสำคัญเพื่อเสริมสร้างและพัฒนา เป็นปรากฏการณ์ หรือสิ่ง เร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การรับรู้ พฤติกรรมด้านสมองเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความสามารถทาง สติปัญญาที่มีผลต่อตนเองในด้านหลักคำสอน และภาพในพระพุทธรูปมาสู่การฝึกฝน สร้างสรรค และ พระพุทธรูปยังสามารถนำมาพัฒนาบุคลิกภาพในด้านรูปทรงด้วยลีลาท่าทางอันงดงามแห่งพุทธรูป จนสามารถ ถ่ายทอดสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้นั้น ๆ เป็นความชำนาญอันเป็นธรรมชาติ

2. ทักษะ (Skill) เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนพยายามฝึกตามแบบที่สนใจ และพยายามทำซ้ำ เพื่อที่จะให้เกิดทักษะตามแบบที่สนใจ สามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ ต่างๆ ได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจจึงจะสามารถนำไปใช้ได้การเรียนรู้จากองค์พระพุทธรูปมีทั้งด้าน ประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปมีส่วนในการปรับพฤติกรรมในด้านการรับรู้ช่วยสร้างเสริมสติปัญญา ให้ผู้ได้พบเห็น เกิดปัญญา จนเป็นความเชื่ออันดีทำให้เกิดทัศนคติที่ดีและยอมรับในคุณค่าของพระพุทธรูปที่ศิลปินแต่ละท่าน สรรคสร้าง แล้วจึงเกิดทัศนคติที่ดีในสิ่งนั้น องค์พระพุทธรูปช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามความเป็นจริงก็คือ “สติ” เพราะสติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึก

3. ความคิดเห็นหรือทัศนคติ (Attitude) การสร้างแนวคิดจัดระบบของค่านิยมที่เกิดขึ้นโดยอาศัย ความสัมพันธ์การจัดระบบคุณค่า สังเคราะห์ผสมผสานส่วนย่อยๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิมอาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การสร้าง พระพุทธรูปมาแต่อดีตจะเห็นแนวคิดวิธีใหม่ๆ ในการสร้างที่มีการคิด สร้างสรรค กระบวนการที่ใช้นวัตกรรม ใหม่ ๆ เพราะพุทธศิลป์เกิดขึ้นจากพุทธลักษณะด้วยความพยายามแห่งศิลปะของผู้สรรสร้างและศิลปินที่ ก่อให้เกิดเป็นพุทธศิลป์ และแสดงให้เห็นความเพียร ความมานะ ความอดทน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปฏิพัทธ์ ทองพันธ์ (2547) ที่ว่าการต่อชิ้นส่วนของหุ่นพระที่เป็นชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ทำพิมพ์ไม่ได้หรือการติดลาย

ละเอียดขององค์พระพุทธรูป เช่น ข้อศอก เท้า ข้อมือ ฐานและสิ่งตกแต่งอื่น ๆ เช่น รัศมี เม็ดพระศก และพวกบัวต่าง ๆ ที่ติดตามฐาน เรื่องลักษณะของฐานบัวปัญหานี้เกิดจากช่างขาดความประณีตและทักษะการทำงานอันได้แก่ 1. ลักษณะของพุทธประติมากรรมที่เด่นชัด โดยมีพระเกตุมาลามีการกล่าวถึง ในมหาปฐิสลักษณ์ว่า ศิระษะเป็นรูป "อุณฺหิส" หมายถึง ส่วนที่เป็นกระหม่อมของศิระษะที่ทูนสูงตั้งขึ้นสง่างามดังโปกผ้าหรือมงกุฏ การสร้างพุทธปฏิมากรรมจึงพยายามทำให้กระหม่อมทูนสูงแตกต่างจากพระสาวกและคนทั่วไป พระศกพุทธปฏิมากรรมที่สร้างขึ้นแรกๆ ในแคว้นคัณธาราฐานนั้นพระศกมีลักษณะเป็นเส้นหยิกสวย ภายหลังพุทธปฏิมากรรมก็เริ่มมีลักษณะเป็นเม็ดขมวดอย่างกันหอย ทำให้แปลกพิเศษออกไปจากสาวกและสามัญชนจึงนับว่าพระศกมีส่วนเสริมให้พุทธประติมากรรมเป็นเอกอุตมสมมุติรูปไม่ใช่เป็นไปตามลักษณะของมนุษย์สามัญและไม่ใช่อุปมาเหมือนพระพุทธรูปองค์ พระรัศมีมีส่วนเสริมให้พุทธลักษณะของพุทธประติมากรรมมีความเด่นชัด ทั้งนี้เพื่อเน้นความแตกต่างระหว่างพุทธประติมากรรมกับรูปมนุษย์ พระหัตถ์ก็ทำแบบต่างกันไปแล้วแต่จะตีความตำราหาบุรุษว่าอย่างไร ในส่วนท่อนพระขงฆ์เรียงงามตั้งตรงปราศจากส่วนคอด ก็ทำสมกับสภาพอวบอูมไม่เห็นปุ่มกระดูกหรือเส้นเอ็นมีความกลมกลืนละเส้นพระบาทยาว ดังนั้นเมื่อสร้างขึ้นแล้วแม้จะดูไม่ได้สัดส่วนแต่ก็ทำให้เกิดศุนย์ถ่วงในองค์พุทธปฏิมากรรมเพื่อให้สามารถยืนได้อย่างมั่นคง 2. การแสดงปาง (มุทรา) ด้วยพระหัตถ์เป็นข้อบัญญัติอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับและใช้กันสืบต่อมาจนกลายเป็นแบบอย่างที่กระทำขึ้น เพื่อแสดงทิพยภริยามิปางที่นิยมทำกันในประเทศต่าง ๆ 6 ปางคือ 1) วรณะมุทรา (Varada Mudra) แสดงปางประทานพรใช้กับพระพุทธรูปยืนห้อยพระหัตถ์ขวาโดยหงายฝ่าพระหัตถ์ออกยื่นไปข้างหน้าเล็กน้อยส่วนพระหัตถ์ซ้ายมีทั้ง แบบที่ยกขึ้นจับชายจีวรไว้และแบบที่ห้อยลงอย่างธรรมดาข้างพระวรกายหรืออาจทำกลับกัน 2) อภยะมุทรา (Abhaya Mudra) แสดงปางประทานอภัยใช้กับพระพุทธรูปยืน โดยยกพระหัตถ์ขวายื่นออกไปข้างหน้าหันฝ่าพระหัตถ์ออกและเหยียดนิ้วพระหัตถ์ตรงมีทั้งที่ยกพระหัตถ์เดียวและทั้งสองพระหัตถ์สำหรับทำที่ยกทั้งสองพระหัตถ์นั้นตรงกับ "ปางห้ามสมุทร" 3) วิตารกะ (Vitraka Mudra) แสดงปางเทศนาสั่งสอนโดยยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเปิดฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้า นิ้วหัวแม่มือปิดเข้าแตะโคนนิ้วชี้แสดงท่าสั่งสอนพระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกายอย่างประทานพร 4) ธัมมะจักรามุทรา (Dharmachakra Mudra) แสดงปางปฐมเทศนา โดยยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเปิดฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้ากรีดนิ้วพระหัตถ์เป็นวงในลักษณะธรรมจักรและยังมีที่ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นเป็นเชิงประคองพระหัตถ์ขวา 5) ภูมิปัสสะมุทรา (Bhumiparsa Mudra) แสดงปางมารวิชัยพระหัตถ์ขวาทอดลงพาดพระชานูแสดงข้ออ้างเอาพระธรณีเป็นพยานในคราวตรัสรู้พระหัตถ์ซ้ายทอดวางบนพระเพลาแบฝ่าพระหัตถ์ในท่าปรกตติ 6) ธยานะมุทรา (Dhyanana Mudra) แสดงปางสมาธิ พระหัตถ์วางประสานกันบนพระเพลา ส่วนมากพระหัตถ์ขวาวางทับพระหัตถ์ซ้าย มักใช้กับพระพุทธรูปนั่งที่เรียกว่าโยคะสนะ (สมาธิราบ) หรือวีระสนะ (สมาธิเพชร) นอกจากนั้นยังมีท่าปลีกย่อยอีก 2 ปางคือ พิจารณาธรรม (The mystery of sixth element) และ อัญชลีมุทรา (Anjali Mudra) ได้แก่ท่าพนมมือ โดยมากใช้กับพระพุทธรูปเจ้าในอดีตและพระสาวกตลอดจนพระโพธิสัตว์ของฝ่ายมหายาน 3. ท่านั่งของพุทธปฏิมากรรม การสร้างพุทธประติมากรรมตำราคุณะอัน ว่าด้วยศิลปกรรมได้วางรูปแบบไว้ให้ยึดถือว่าจะต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบที่เป็นมงคลทุกประการ ความคิดดังกล่าวต้องอาศัยประสบการณ์และความรู้เป็นอันมากจะเห็นได้จากท่านั่งและปางต่าง ๆ ที่ล้วนมีรากฐานมาจากอิริยาบถตามธรรมชาติทั้งสิ้น ท่านั่งของพุทธประติมากรรมที่บัญญัติไว้แม้ว่าจะเป็นการจำกัดลักษณะแบบอย่างก็จริง แต่มีอยู่หลายท่าสำหรับพุทธปฏิมากรรมแล้วก็ยังมีจำกัดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้นำเอาท่านั่งอันไม่สมควรมาใช้กับพุทธปฏิมากรรมนั่นเองอิริยาบถนั่งทุกท่าจะมีคำว่า "สนะ" ซึ่งมาจากคำว่า "อาสนะ" ต่อท้ายอยู่ทุกปางดังต่อไปนี้ 1) วีระสนะ (Virasana) นั่งขัดสมาธิเพชรคือการนั่งไขว่ขาและหงายฝ่าเท้าขึ้นทั้งสองข้างบางแห่งเรียกว่า "วีระอาสน์" เป็นท่านั่งที่แสดงความกล้าหาญ มีแบบอย่างมาจากการนั่งของโยคีเพื่อทำสมาธิ พระพุทธรูปก็ได้ประทับในท่านั่งเป็นประจำโดยเฉพาะเมื่อเสวยจังหันแล้ว 2) โยคะสนะ (Yogasana) นั่งขัดสมาธิราบคือการนั่งเอาขาขวาทับขาซ้ายเป็นท่านั่งที่แสดงความสำรวมอิริยาบถพระพุทธรูปประทับในท่านั่งในการแสดง

พระธรรมเทศนา 3) สุขาสนะหรือลาลิตะสนะ (Sukhasana or Lalitasana) นั่งงอเข่าซ้ายขึ้นพาดตรงหน้าตัก ส่วนเท้าขวาห้อยลงวางเท้าหันเฉียงหรือตะแคงเห็นส่วนข้างเท้าเล็กน้อยเพื่อต้นลำตัวให้ตรงเป็นสง่าเป็นท่าหนึ่งของพระโพธิสัตว์เป็นส่วนมากเพราะเป็นท่าหนึ่งแสดงอำนาจทางพระเดชมากกว่าพระคุณ 4) มหาราชาลีลาสนะ (Maharajalilasana) นั่งยกเข่าขวาตั้งขึ้นขาซ้ายงอทับใต้ที่นั่งหรือวางพาดตรงหน้าตักเป็นท่าหนึ่งของผู้สูงศักดิ์เช่นพระราชามีปรากฏในพุทธปฏิมากรรมธยานิพุทธ แต่มักใช้กับพระโพธิสัตว์มากกว่าพุทธประติมากรรม 5) ประรัมพพาทาสนะ (Prarambhpadasana) นั่งห้อยเท้าทั้งสองลงแยกเข่าออกจากกันเล็กน้อยส่วนข้อเท้าวางชิดกันหรือห่างกันเล็กน้อยเป็นท่าหนึ่งแสดงถึงความเป็นสิริมงคลแก่ปริณิชนลที่ประทับ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ประติมากรรม เป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรม เป็นงานที่สร้างขึ้นเพื่อการสักการบูชาโดยเฉพาะในทางพุทธศาสนา โดยประติมากรที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรับใช้สังคม ตอบสนองความเชื่อ สร้างความภูมิใจ ความพึงพอใจ และค่านิยมแห่งชาติภูมิ ซึ่งประติมากรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่ เน้นเนื้อหาทางศาสนา มักปรากฏอยู่ตามวัดและวัง มีขนาดตั้งแต่เล็กที่สุด แบ่งประติมากรรมออกเป็น 3 ประเภท 1. ประติมากรรมลอยตัว (Round – Relief) 2. ประติมากรรมประเภทรูปนูนสูง (High – Relief) 3. ประติมากรรมประเภทรูปนูนต่ำ (Bas – Relief) พระพุทธรูปเป็นศิลปะเนื่องในพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและสังคมของคนไทยมาช้านาน โดยได้เค้ามาจากอินเดียที่เข้ามาแพร่หลายในสุวรรณภูมิและประเทศไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของช่างแต่ละยุคสมัย เพราะศิลปะถูกใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ศาสนาและสาระสำคัญของศาสนาคือการมีชีวิตที่ดีมีศีลธรรม ดังนั้นพระพุทธรูปจึงเน้นแสดงความดีและความงาม ดังนั้นพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัยสะท้อนให้เห็นถึงความงดงามโดยผ่านงานช่างที่บ่งบอกถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสกุลช่าง มีการพัฒนาทางด้านรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการแสดงถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆ และความสัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียงกัน และในการสร้างพระพุทธรูปโดยส่วนใหญ่จะคำนึงถึงอิริยาบถท่าทางของพระพุทธรองค์โดยอาศัยพุทธประวัติเป็นสำคัญ ซึ่งในแต่ละยุคสมัยก็จะมีความคิดที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องสร้างลักษณะแห่งพุทธปฏิมาขึ้นตามหลักการลักษณะแห่งรูปปฏิมากรรมให้สมควรแก่สภาวะของรูปนั้น ๆ โดยเฉพาะ ดังนั้นพุทธปฏิมากรรมจึงต้องมีลักษณะหลายอย่างที่แตกต่างจากลักษณะของมนุษย์สามัญและต้องมีลักษณะของมหาบุรุษตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณการสร้างพุทธปฏิมากรรมตามตำราลักษณะมหาบุรุษทำให้ลักษณะผิดไปจากลักษณะของสามัญชนทั่วไป อันได้แก่

1. ลักษณะของพุทธประติมากรรมที่เด่นชัด โดยมีพระเกตุมาลามีการกล่าวถึงในมหาปุริสลักษณะว่าศีรษะเป็นรูป "อุณฺหิส" หมายถึงส่วนที่เป็นกระหม่อมของศีรษะที่นูนสูงตั้งขึ้นสง่างามดังโพกผ้าหรือมงกุฎ การสร้างพุทธปฏิมากรรมจึงพยายามทำให้กระหม่อมนูนสูงแตกต่างจากพระสาวกและคนทั่วไป พระศกพุทธประติมากรรมที่สร้างขึ้นแรก ๆ ในแคว้นคันทราฐานั้นพระศกมีลักษณะเป็นเส้นหยิกสวยซึ่งเป็นไปตามลักษณะของเทวรูปกรีกภายหลังพุทธปฏิมากรรมก็เริ่มมีลักษณะเป็นเม็ดขมวดอย่างกันหอย จึงนับว่าพระศกมีส่วนเสริมให้พุทธประติมากรรมเป็นเอกอุดมสมมุติรูปไม่ใช่เป็นไปตามลักษณะของมนุษย์สามัญและไม่ใช้รูปเหมือนพระพุทธรองค์ พระรัศมีมีส่วนเสริมให้พุทธลักษณะของพุทธประติมากรรมมีความเด่นชัด ทั้งนี้เพื่อเน้นความแตกต่างระหว่างพุทธประติมากรรมกับรูปมนุษย์ พระหัตถ์ก็ทำแบบต่างกันไปแล้วแต่จะตีความตำรามหาบุรุษว่าอย่างไร ในส่วนท่อนพระขงค์เรียงงามตั้งตรงปราศจากส่วนคอด พระบาทไม่เน้นให้เห็นส่วนปลีนิ้วในส่วนข้อพระบาทก็ทำสมกับสภาพอวบอ้วนไม่เห็นปุ่มกระดูกหรือเส้นเอ็นมีความกลมกลืนละเส้นพระบาทยาว ดังนั้นเมื่อสร้างขึ้นแล้วแม้จะดูไม่ได้สัดส่วนแต่ก็ทำให้เกิดศุภย์ถ่วงในองค์พุทธปฏิมากรรมเพื่อให้สามารถยืนได้อย่างมั่นคง

2. การแสดงปาง (มุทรา) ด้วยพระหัตถ์เป็นข้อบัญญัติอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับและใช้กันสืบต่อมาจนกลายเป็นแบบอย่างที่กระทำขึ้น เพื่อแสดงทิพยปริยายมีปางที่นิยมทำกันในประเทศต่าง ๆ 6 ปางคือ

1) วรระมุทรา (Varada Mudra) แสดงปางประทานพรใช้กับพระพุทธรูปปฏิมากรรมยืนห้อยพระหัตถ์ขวาโดยหงายฝ่าพระหัตถ์ออกยื่นไปข้างหน้าเล็กน้อยส่วนพระหัตถ์ซ้ายมีทั้ง แบบที่ยกขึ้นจับชายจีวรไว้ และแบบที่ห้อยลงอย่างธรรมดาข้างพระวรกายหรืออาจทำกลับกัน

2) อภยะมุทรา (Abhaya Mudra) แสดงปางประทานอภัยใช้กับพระพุทธรูปปฏิมากรรมยืน โดยยกพระหัตถ์ขวายื่นออกไปข้างหน้าหันฝ่าพระหัตถ์ออกและเหยียดนิ้วพระหัตถ์ตรงมีทั้งที่ยกพระหัตถ์เดียว และทั้งสองพระหัตถ์สำหรับท่าที่ยกทั้งสองพระหัตถ์นั้นตรงกับ "ปางห้ามสมุทร"

3) วิตรากะ (Vitraka Mudra) แสดงปางเทศนาสั่งสอนโดยยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเปิดฝ่าพระหัตถ์ ยื่นออกไปข้างหน้านิ้วหัวแม่มือปิดเข้าและโคนนิ้วชี้แสดงท่าสั่งสอนพระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกายอย่าง ประทานพร

4) ธัมมะจักรามุทรา (Dharmachakra Mudra) แสดงปางปฐมเทศนา โดยยกพระหัตถ์ขวาขึ้น เปิดฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้ากรีดนิ้วพระหัตถ์เป็นวงในลักษณะธรรมจักรและยังมีที่ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้น เป็นเชิงประคองพระหัตถ์ขวา

5) ภูมิผัสสะมุทรา (Bhumiparsa Mudra) แสดงปางมารวิชัยพระหัตถ์ขวาทอดลงพาด พระชานู แสดงชี้อ้างเอาพระธรณีเป็นพยานในคราวตรัสรู้พระหัตถ์ซ้ายทอดวางบนพระเพลาแบฝ่าพระหัตถ์ใน ท่าปรกติ

6) ธยานะมุทรา (Dhayana Mudra) แสดงปางสมาธิ พระหัตถ์วางประสานกันบนพระเพลา ส่วนมากพระหัตถ์ขวาวางทับพระหัตถ์ซ้าย มักใช้กับพระพุทธรูปนั่งที่เรียกว่าโยคะสนะ (สมาธิราบ) หรือวีระ สนะ (สมาธิเพชร)

นอกจากนั้นยังมีท่าปลีกย่อยอีก 2 ปางคือ พิจารณาธรรม (The mystery of sixth element) และ อัญชลิมุทรา (Anjali Mudra) ได้แก่ท่าพนมมือ โดยมากใช้กับพระพุทธรูปเจ้าในอดีตและพระสาวกตลอดจน พระโพธิสัตว์ของฝ่ายมหายาน

3. ทำนองของพุทธปฏิมากรรม การสร้างพุทธปฏิมากรรมตำราคุณะ อันว่าด้วยศิลปกรรมได้วาง รูปแบบไว้ให้ยึดถือว่าจะต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบที่เป็นมงคลทุกประการ ความคิดดังกล่าวต้องอาศัย ประสบการณ์และความรู้เป็นอันมากจะเห็นได้จากทำนองและปางต่างๆ ที่ล้วนมีรากฐานมาจากอิริยาบถตาม ธรรมชาติทั้งสี่ทำนองของพุทธปฏิมากรรมที่บัญญัติไว้แม้ว่าจะเป็นการจำกัดลักษณะแบบอย่างก็จริง แต่มีอยู่ หลายท่าสำหรับพุทธปฏิมากรรมแล้วก็มีจำกัดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้นำเอาทำนองอันไม่สมควรมาใช้ กับพุทธปฏิมากรรมนั่นเองอิริยาบถนั่งทุกท่าจะมีคำว่า "สนะ" ซึ่งมาจากคำว่า "อาสนะ" ต่อท้ายอยู่ทุกปาง ดังต่อไปนี้

1) วีระสนะ (Virasana) นั่งขัดสมาธิเพชรคือการนั่งไขว่ขาและหงายฝ่าเท้าขึ้นทั้งสองข้างบาง แห่งเรียกว่า "วีระอาสนะ" เป็นท่าที่นั่งที่แสดงความกล้าหาญ มีแบบอย่างมาจากการนั่งของโยคีเพื่อทำสมาธิ พระ พุทธองค์ได้ประทับในท่านี้นี้เป็นประจำโดยเฉพาะเมื่อเสวยจังหันแล้ว

2) โยคะสนะ (Yogasana) นั่งขัดสมาธิราบคือการนั่งเอาขาขวาทับขาซ้ายเป็นท่าที่นั่งที่แสดง ความสำรวมอิริยาบถพระพุทธรูปประทับในท่านี้นี้ในการแสดงพระธรรมเทศนา

3) สุขาสนะหรือลาลิตะสนะ (Sukhasana or Lalitasana) นั่งงอเข่าซ้ายขึ้นพาดตรงหน้าตัก ส่วนเท้าขวาห้อยลงวางเท้าหันเฉียงหรือตะแคงเห็นส่วนข้างเท้าเล็กน้อยเพื่อคืนลำตัวให้ตรงเป็นสง่าเป็นท่าที่นั่ง ของพระโพธิสัตว์เป็นส่วนมากเพราะเป็นท่าที่นั่งที่แสดงอำนาจทางพระเดชมากกว่าพระคุณ

4) มหาราชาลีลาสนะ (Maharajalilasana) นุ่งยกเข่าขาตั้งขึ้นขาซ้ายงอทับใต้ที่นึ่งหรือวางพาดตรงหน้าตักเป็นท่านั่งของผู้สูงศักดิ์เช่นพระราชามีปรากฏในพุทธปฏิมากรรมธยานิพุทธ แต่มักใช้กับพระโพธิสัตว์มากกว่าพุทธปฏิมากรรม

5) ประรัมพปาทาสนะ (Prarambhpadasana) นุ่งห้อยเท้าทั้งสองลงแยกเข่าออกจากกันเล็กน้อยส่วนข้อเท้าวางชิดกันหรือห่างกันเล็กน้อยเป็นท่าที่นั่งที่แสดงถึงความเป็นสิริมงคลแก่ปริณิชนทลที่ประทับด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้เกิดการเรียนรู้จากพุทธประวัติมากรรม หรือพระพุทธรูปอย่างมากมาย จนเกิดเป็นองค์พระพุทธรูปตามยุคตามสมัยต่างๆ ซึ่งการเรียนรู้ต้องอาศัย การจัดการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย

1. **ความรู้ (Knowledge)** จัดว่าเป็นกระบวนการสำคัญเพื่อเสริมสร้างและพัฒนา เป็นความรู้ที่สร้างขึ้นต่อปรากฏการณ์ หรือสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นไปในลักษณะของการแปลความหมายของสิ่งเร้า นั้นว่าคือ การรับรู้ (Receiving or Attending) พฤติกรรมด้านสมองเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญามีผลต่อตนเองในด้านหลักคำสอน และการนำรูปแบบและสุนทรียภาพในพระพุทธรูปมาสู่การฝึกฝน สร้างสรรค์ และอดทนทำให้เกิดความรู้ซึ่งนำไปสู่กระบวนการแห่งศีล สมาธิ และปัญญา และสร้างความเข้าใจ (Comprehension) พระพุทธรูปยังสามารถนำมาพัฒนาบุคลิกภาพในด้านรูปทรงด้วยลีลาท่าทางอันงดงามแห่งพุทธรูป จนสามารถเพิ่มทักษะให้กับตนเองและสามารถถ่ายทอดสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ นั้น ๆ ไปสู่ผู้อื่น จนเกิดเป็นความชำนาญอันเป็นธรรมชาติ และสอดแทรกสิ่งใหม่เข้าไปกับทักษะเดิมที่มีมาก่อนอันเกิดจากการเรียนรู้ และเกิดความพรากเพียรในการประพฤติปฏิบัติตนตามแบบอย่างของพระพุทธรูปในแต่ละปาง

ซึ่งกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ (สัทธรรม) รวมถึงการเรียนรู้จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (สัตบุรุษ) ก็มีความสำคัญแม้จะได้ยินได้ฟังสิ่งดีงามตามหลักปฏิจจสมุบพาท ก็คือสังขารเป็นปัจจัยแก่วิญญาณ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธจะให้ความสำคัญแก่เนื้อหาที่จะรับรู้แล้ว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งก็คือความสามารถในการรับรู้ คือ “สติ” ช่วยให้คุณรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกที่กำลังเกิดขึ้นในใจ รวมถึงการสำรวมอินทรีย์ หมายถึง การระวังไม่ให้กุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 หมายความว่ารวมถึง การรักษาใจให้เป็นปกติไม่เกิดอกุศลแม้จะเห็นสิ่งไม่ดีไม่งาม

2. **ทักษะ (Skill)** เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนพยายามฝึกตามแบบที่ตนสนใจและพยายามทำซ้ำ เพื่อที่จะให้เกิดทักษะตามแบบที่ตนสนใจให้ได้ ที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปใช้ในการแก้ปัญหา ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจจึงจะสามารถนำไปใช้ได้ การเรียนรู้จากองค์พระพุทธรูปมีทั้งด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปมีส่วนในการปรับพฤติกรรมในด้านการรับรู้ช่วยสร้างเสริมสติปัญญา ให้ผู้ได้พบเห็นเกิดปัญญา มองเห็นถึงความงามที่จะนำไปเพิ่มพูนปัญญาให้กับตนเองในด้านการฝึกฝน ได้รูป (Image) ของพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จะส่งผลให้มองดูการประกอบรูปของผู้สร้างได้ว่า มีการพัฒนา ศิลปคลา ยสิ่งทีเริ่มต้นจนถึงการสร้างสุดท้ายอย่างมีคุณค่าและความเพียร มีผลต่อการตัดสินใจทำให้เกิดสติในการพิจารณา การปฏิบัติ และยังเป็นความรู้สึกที่มีผลง่ายต่อการจดจำ จนเป็นความเชื่ออันดีทำให้เกิดทัศนคติที่ดีและยอมรับในคุณค่าของพระพุทธรูปที่ศิลปินแต่ละท่านได้สรรสร้างไว้ การยอมรับนับถือในคุณค่า นั้น ๆ หรือปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนกลายเป็นความเชื่อ แล้วจึงเกิดทัศนคติที่ดีในสิ่งนั้น องค์พระพุทธรูปช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตรงตามความเป็นจริงก็คือ “สติ” เพราะสติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกซึ่งในทางพุทธศาสนาหากขาดการปฏิบัติย่อมมิใช่การเรียนรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์หรือถูกต้อง ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ อภิสลสิกขา อภิจิตสิกขา และอภิปญญาสิกขา เรียกสั้น ๆ ว่าศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง 3 ส่วนนี้ ต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญ คือทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้ สอดคล้องกัน ต้องรู้จุดมุ่งหมายของธรรมข้อนั้นๆ ด้วยจึงจะปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาได้ด้วยโดยที่ไม่ต้องรอให้เชื่อมโยงจนครบกระบวนการเสียก่อน เรียกว่า ปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ระดับฟังว่า สุตมยปัญญา เรียกปัญญาที่เกิดจากการคิด

ว่า จินตมยปัญญา และเรียกปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติว่า ภาวนามยปัญญา อย่างไรก็ตามกล่าวโดยรวมแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ การคิดและการปฏิบัติก็ยังเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนรู้

3. ความคิดเห็นหรือทัศนคติ (Attitude) การสร้างแนวคิดจัดระบบของค่านิยมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์การจัดระบบคุณค่า (Organization) สังเคราะห์ผสมผสานส่วนย่อย ๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิมอาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การสร้างพระพุทธรูปมาแต่อดีตจะเห็นแนวคิดวิธีใหม่ๆ ในการสร้างที่มีการคิด สร้างสรรค์ กระบวนการที่ใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งพระพุทธรูปก่อนให้เกิดแนวทางการเรียนรู้ด้านจิตใจ ทำให้เกิดความร่มเย็น ศรัทธา และสามารถนำไปปฏิบัติตาม และเป็นการสร้างบุคลิกภาพ (Characterization by value complex) การนำค่านิยมที่ยึดถือมาแสดงพฤติกรรมที่เป็นนิสัยประจำตัว ให้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องตั้งตามพฤติกรรม ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากองค์พระพุทธรูปนั้นจัดเป็นปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับตน ทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาช่วยขัดเกลาจิตใจให้เกิดความผ่องใส เพราะพุทธศิลป์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพุทธลักษณะด้วยความพยายามแห่งศิลปะของผู้สร้างสรรค์และศิลปินที่ก่อให้เกิดเป็นพุทธศิลป์ ผู้ซึ่งผ่านการฝึกฝนและการถ่ายทอดเป็นระยะเวลาจนเกิดเป็นความชำนาญ และยังแสดงให้เห็นถึงความเพียร ความมานะ ความอดทน เพราะทุกขั้นตอนย่อมต้องอาศัยระยะเวลาและกาลเวลาจึงจะประสบผลสำเร็จเป็นองค์ที่มีความสุนทรีย์ภาพ

การคิดหรือการนำเอาสิ่งที่รับรู้ขึ้นมาจัดระเบียบให้เกิดปัญญาขึ้นด้วย "โยนิโสมนสิการ" คือ การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีสามารถจัดได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) โยนิโสมนสิการแบบปลูกปัญญา คือการคิดเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะหรือความเป็นจริง โยนิโสมนสิการประเภทนี้มุ่งให้เกิดโลกุตตรสัมมาทิฐิ หมายถึง การคิดเพื่อให้เกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้น 2) โยนิโสมนสิการแบบเสริมสร้างคุณภาพจิต เป็นการใช้ความคิดเพื่อให้เกิดกุศลธรรม เป็นอุบายลด โลภะ โทสะ และโมหะ โดยใช้ธรรมฝ่ายดีมากดข่มหรือทดแทน กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่รู้จักคิดหรือคิดไม่ถูกวิธีขณะเดียวกันคนจะคิดเป็นหรือคิดถูกวิธีได้ ก็เพราะรู้จักตั้งคำถามกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจึงควรให้ความสำคัญแก่การฝึกให้รู้จักตั้งคำถามด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนในการผลักดันให้เกิดมีกระบวนการ หลักสูตร หรือแม้แต่การเรียนการสอน ในทุกระดับ เพราะการปลูกฝังในด้านศิลปะที่เป็นพุทธศิลป์นั้น

ควรมีการอนุรักษ์มรดกด้านศิลปะประติมากรรมแขนงนี้ไว้ให้คงอยู่คู่กับประเทศชาติ หรือพระพุทธศาสนาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยที่ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้มีการวิจัยต่อไป ดังนี้

1. การอนุรักษ์มรดกประติมากรรมของวัดในพุทธศาสนา
2. กระบวนการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ประติมากรรมไปสู่นวัตกรรมในยุคใหม่
3. การศึกษาประติมากรรมร่วมสมัยระหว่างยุคสมัยเชิงแสงกับยุคสุโขทัย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2530). *ตำนานวัดอุษสถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและสมเด็จพะศรีสุลาสถีย พระบรมราชชนนีพันปีหลวง*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

กำจร สุนพงษ์ศรี. (มปป.). *ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับประติมากรรม*. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

- กุลชาดา โตโกชนพันธ์. มยุรี ขวบสันเทียะ และสุทธิยา ปิ่นมณี. (2551). *การสร้างแหล่งเรียนรู้บนเครือข่าย อินเทอร์เน็ต: การหล่อพระ จังหวัดพิษณุโลก*. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง. ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ไชศรี ศรีอรุณ. (2552). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. (2553). *จิตตปัญญาศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา.
- เซนชาคริต ยุริชิตภมรชัย. (2547). *ปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: หจก. ป.สัมพันธ์พาณิชย์.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2539). *สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม*. สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2542). *ช่างไทยต่อการสืบทอด. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 4*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- ปฏิพัทธ์ ทองพันธ์. (2547). *การศึกษาปัญหาและอุปสรรค ของช่างหล่อพระพุทธรูป : กรณีศึกษา โรงงานหล่อพระบูรณะไทย ในจังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- พระยาอนุমানราชธน (เสถียร โกเศศ). (ม.ป.พ.). *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- พัทธา สายหู. การศึกษาในวิถีชีวิตไทย. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย*. (ภาคกลาง เล่ม 1). พิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2544). *อารยธรรมไทย: พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่มที่ 1 ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 14*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ราชบัณฑิตสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2542). *ศิลปะสมัยใหม่และศิลปะร่วมสมัยในเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2529). *เมื่อเริ่มการปฏิรูปการศึกษา สมัยรัชกาลที่ 5-7*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.
- ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2552). *สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สงวน รอดบุญ. (ม.ป.พ.). *ประติมากรรมตะวันตก*. นครราชสีมา: วิทยาลัยครุนครราชสีมา.
- สมพร ไชยภูมิธรรม. (2550). *ปางพระพุทธรูป*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ต้นธรรม.
- สิริวัฒน์ คำวันสาร. (2523). *พุทธศาสนาในอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- อารี สุทธิพันธ์. (2549). *ศิลปะนิยม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.